

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Програма

**РОЗВИТОК СЛУХО-ЗОРО-ТАКТИЛЬНОГО СПРИЙМАННЯ МОВЛЕННЯ
ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ У ГЛУХИХ ДІТЕЙ**

(підготовчий, 1-5 класи)

**для навчальних закладів зі спеціальною та інклюзивною формами
навчання, навчально-реабілітаційних центрів**

Київ – 2016

Програма для навчальних закладів зі спеціальною та інклюзивною формами навчання, навчально-реабілітаційних центрів «Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у глухих дітей» (підготовчий, 1-5 класи).

Розробники: *О.Ф. Федоренко*, к.п.н., науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (0-2кл.); *О. М. Ломакіна*, вчитель-дефектолог слухового кабінету Тербовлянського навчально-реабілітаційного центру Тернопільської обласної ради (3кл.); *В. В. Васильєва*, *Л. Ф. Юхимович*, вчителі-дефектологи слухового кабінету КНЗ «Житомирська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів №2» Житомирської обласної ради (4кл.); *Ю. М. Аркуша*, вчитель-дефектолог слухового кабінету комунального закладу "Черкаський навчально-реабілітаційний центр "Країна добра Черкаської обласної ради" (5кл.).

Програму схвалено на засіданні вченої ради Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Протокол № 3 від 25.02.2016 р.

Надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

Наказ № 476 від 29.04.2016 р.

Анотація

Програма з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови спрямована на формування й удосконалення умінь і навичок слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови на індивідуальних заняттях з глухими молодшими учнями.

У програмі виокремлено напрями педагогічної діяльності під час занять, що спрямовані на: розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання, розвиток слухозорової уваги й пам'яті, формування вимови, координацію та мобільність, власне сенсорну інтеграцію молодших школярів зі зниженим слухом. Це забезпечується застосуванням низки специфічних вправ та завдань.

Програма розрахована на сурдопедагогів навчальних закладів зі спеціальною та інклюзивною формами навчання, фахівців навчально-реабілітаційних центрів, які обізнані зі специфікою психофізичного розвитку та особливими освітніми потребами молодших глухих школярів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	6
ПІДГОТОВЧИЙ КЛАС.....	15
ПЕРШИЙ КЛАС.....	17
ДРУГИЙ КЛАС.....	19
ТРЕТІЙ КЛАС.....	22
ЧЕТВЕРТИЙ КЛАС.....	24
П'ЯТИЙ КЛАС.....	26
ДОДАТОК.....	29

ВСТУП

Формування у глухих дітей вимови та мовленнєвого слуху є серед пріоритетних напрямів педагогічної діяльності, що сприяють загальному розвитку таких учнів, зокрема їхній мовленнєвій поведінці, формуванню навичок усної комунікації для адаптації та інтеграції в суспільстві.

Водночас розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення позитивно впливає на досягнення глухих школярів під час оволодіння предметними компетенціями та формування у них життєвих компетенцій, що забезпечують соціальний розвиток, прилучення до загальнокультурних, національних цінностей, формування здорового способу життя, елементарних правил поведінки в екстремальних ситуаціях.

Формування й удосконалення умінь і навичок сприймання, розуміння і усного словесного мовлення та власне говоріння, спирається на відповідні психофізичні процеси розвитку глухих учнів, повноцінне використання збережених аналізаторів та усвідомлення отриманої інформації через розвиток слухо-зорової уваги, пам'яті, мислення тощо. Критеріями для організації педагогічної діяльності у цьому контексті є кількість учнів, місце проведення та тривалість навчального заняття.

Означені критерії є вагомими для закладів зі спеціальною, інклюзивною формами навчання та навчально-реабілітаційних центрів, які залучають до навчання молодших глухих школярів. Відповідно до критерію кількості учнів розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови має здійснюватися на загальноосвітніх уроках, групових та індивідуальних заняттях. Зважаючи на місце проведення, корекційно-розвиткова робота в цьому напрямі має здійснюватися на загальноосвітніх уроках, індивідуальних заняттях в слуховому кабінеті, позакласних заняттях.

Стосовно тривалості занять, особливе значення мають спеціальні індивідуальні заняття, передбачені інваріантною складовою навчальних планів

шкіл (шкіл-інтернатів), що залучають до навчання глухих школярів. Метою таких занять є посилення слухового компонента під час слухового/слухозорового сприймання усного мовлення оточуючих, оволодіння засобами спілкування в умовах зниженого слуху з використанням стаціонарної електричної апаратури та / або індивідуальних слухових апаратів, систем КІ.

Індивідуальні заняття проводяться на основі спеціальної (корекційної) програми з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у глухих дітей у підготовчому та 1-5 класах¹. Під час занять педагоги беруть до уваги рівень та особливості слуховимовного розвитку школярів (здійснюється слухомовленнєве обстеження учнів) та зважають на сформованість готовності до взаємодії, активного словника для занять.

Індивідуальні заняття проводяться сурдопедагогом, учителем-дефектологом слухового кабінету. Рекомендовано включати в тижневе навантаження вчителя класу індивідуальні заняття (2-3 школярі), що, на нашу думку, має слугувати відповідним стимулом для організації ефективної педагогічної діяльності, у тому числі корекційно-розвиткової, з усіма іншими учнями класу під час загальноосвітніх уроків.

Під час індивідуального заняття здійснюється формування вимови та розвиток слухового сприймання, як правило, з опорою на слухо-зоро-тактильне сприймання та зі звукопідсиленням. Поєднання роботи з розвитку сприймання мовлення та формування вимови на індивідуальних заняттях диктується практичною доцільністю, оскільки взаємозв'язок слухового й мовленнєвого аналізаторів актуалізує знання глухих учнів, сприяє швидкому формуванню умінь та їх поступовому переходу в навички.

---

¹Організація занять з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у глухих дітей у підготовчому та 1-5 класах здійснюється відповідно до рекомендацій МОН України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ПРОГРАМИ З РОЗВИТКУ СЛУХО-ЗОРО-ТАКТИЛЬНОГО СПРИЙМАННЯ МОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ У ПІДГОТОВЧОМУ, 1-5 КЛАСАХ

Програма з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у підготовчому, 1-5 класах спрямована на формування й удосконалення слухо-вимовних умінь та навичок у молодших глухих школярів. Програма має на меті забезпечити розвиток досвіду, який допомагатиме глухим дітям здобувати нову інформацію, набувати мобільності, формуватиме здатність діяти адекватно в різних життєвих ситуаціях, та виховувати вміння приймати свідомі рішення та розв'язувати певні завдання. Зважаючи на це, розроблена програма передбачає наступні блоки педагогічної діяльності під час занять, що спрямовані на: 1) слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення, розвиток слухозорової уваги, пам'яті тощо, 2) формування вимови, 3) координацію та мобільність молодших глухих школярів². Передбачається, що зміст третього блоку є наскрізним і має здійснюватись під час перших двох, оскільки ре/габілітація глухих школярів здійснюється через максимальне використання залишкового слуху і збережених аналізаторів на основі діяльнісного, практично-ціннісного підходів. Саме тому під час індивідуальних занять передбачається формування спроможності виконувати дії за мовленнєвими інструкціями; зведення до відповідності рухів, дій, міміки тощо. Водночас вправи на заняттях мають бути спрямовані на розвиток навичок виявляти та розпізнавати навколишні мовленнєві та немовленнєві звуки; орієнтування у просторі; розвиток слухової, зорової пам'яті та уваги; вміння ідентифікувати звук з предметом, об'єктом, що звучить; розпізнавати ритміко-інтонаційні особливості мовлення та інше. Різноманітні вправи спрямовані на розвиток мовленнєвого

---

²Тут *координацію* молодших глухих школярів ми розглядаємо як зведення до відповідності рухів, дій, міміки тощо; *мобільність* - як засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції шляхом оновлення змісту навчання, його вдосконалення та адаптації до суспільних змін і перетворень, до інновацій у техніці та інше.

дихання, голосу, ритміко-інтонаційної сторони мовлення, здатність аналізувати отриману інформацію, у тому числі зважаючи на паронімію української мови. З цією метою рекомендовано застосовувати ігрові вправи, що розвивають фонематичні уявлення (визначати перший чи останній звук у слові; послідовність та кількість звуків у слові; підкреслювати звук через інтонаційне посилення голосу – протяжне вимовляння; визначати низку слів із певним звуком тексту; вставляти потрібні звуки у словах; порівнювати слова, що відрізняються одним звуком (слова-пароніми); пригадувати чи конструювати слова із певним звуком тощо).

У програмі приділено увагу ознайомленню учнів з орфоепічними нормами відповідно до сучасних правил української літературної вимови, оскільки передбачається, що під час ознайомлення з орфоепічними нормами учні набуватимуть ширшої мовної грамотності, а це сприятиме засвоєнню правопису глухими школярами.

Послугуючись особистісно орієнтованим і діяльнісним освітніми підходами та суголосного з ними компетентнісного, педагоги орієнтуються на основні блоки педагогічної діяльності та змістові напрями, й водночас мають змогу диференціювати матеріал, власне процес педагогічної діяльності. Це здійснюється шляхом оцінювання сурдопедагогом можливостей та особливих освітніх потреб цих школярів, й залучення їх до того, що є доступним їх одноліткам без порушень слуху, використання різних видів мовленнєвої діяльності та застосування різних видів і форм роботи

Під час організація роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови має здійснюватись дозування звукового навантаження (адаптація та слухова стомленість) та етапність у формуванні слухових уявлень (сприймання, розрізнення, упізнавання, розпізнавання) відповідно до особливостей стану слухової функції (динамічний діапазон слуху,

частотний діапазон звуків тощо)³. Вище сказане впливає на вибір теми та визначення завдань під час заняття, підбір та умови представлення слухового та мовленнєвого матеріалу (див. Додаток).

На противагу раніше розробленим зразкам, Програма відрізняється відсутністю тематичної організації матеріалу для індивідуальних занять, оскільки в основі програми є формування у глухих школярів універсальних слуховимовних умінь та навичок, які можуть бути застосовані в будь якій мовленнєвій ситуації, незалежно від ключової теми заняття⁴. Зважаючи на це, педагогам пропонується самостійно підбирати матеріал для індивідуальних занять (складність, об'єм тощо), у залежності від сформованого словника, можливостей та вподобань, особливих освітніх потреб глухих учнів (сенсорних, мовленнєвих, загальнонавчальних, соціоінтегровальних, соціокультурних тощо)⁵. Це дає змогу забезпечити поступальний розвиток таких школярів під час індивідуальних занять.

Під час реалізації Програми здійснюється сприймання усного мовлення (зі звукопідсилюючою апаратурою та апаратами індивідуального користування) через розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання (мовленнєвих і немовленнєвих звуків); формування вимови (розвиток мовленнєвого дихання, голосу, постановку / корекцію / автоматизацію звуків й їх поєднань); формування навичок слухо-зоро-тактильної уваги, пам'яті тощо.

---

³ На початку навчального року (вересень місяць) для складання плану роботи педагог проводить моніторинг слухомовленнєвих навичок учнів відповідно до програмних вимог (стан звуків, голосу, мовленнєвого дихання, вміння дотримуватися словесного і логічного наголосів, норм орфоєпії, темпу мовлення)

⁴ У програмі мовленнєвий та вимовний матеріал наведений для прикладу. Водночас передбачається, що матеріал для занять (власне зміст занять) підбирається вчителем відповідно до особливих освітніх потреб та можливостей глухих учнів.

⁵ У підготовчому й першому класах під час перших місяців вчитель може вносити корективи у педагогічну діяльність з учнями, які мають недостатній базовий рівень підготовки (не відвідували дошкільний заклад; недостатньо орієнтуються у навколишньому середовищі; не звиклі до взаємодії з педагогом чи однолітками; не вміють організувати власну діяльність та інше).

Організуюючи заняття, вчитель повинен враховувати, що на початку навчання в учнів формується готовність до спілкування, розвивається моторика артикуляційного апарату, формується голос та вдосконалюється мовленнєве дихання.

Незначну кількість звуків глухі учні можуть засвоїти самостійно на основі слухо-зорового наслідування мовлення оточуючих. Водночас засвоєння більшості звуків вимагає тривалих спеціальних тренувань під час індивідуальних занять.

Формування звуковимови здійснюється поряд із формуванням умінь та навичок слухо-зоро-тактильного сприймання усного мовлення упродовж усього навчання й визначається частотою вживання у мовленні; ступенем доступності звуковимови; необхідністю оволодінням вимовою певного звука для засвоєння наступного; потребою у забезпеченні раннього оволодіння граматичними особливостями мовлення.

Оволодіння навичками вимови здійснюється на основі наслідування вимови і мовлення дорослих, що сприймаються дітьми на слухо-зоровій основі. Основними методичними прийомами є спряжене (сполучене) і відображене (відбите) мовлення та використання фонетичної ритміки. Формування вимови здійснюється на полісенсорній основі, тобто із залученням та використанням тактильно-вібраційних відчуттів і спеціальних прийомів виправлення (корекції) вимови. У педагогічній діяльності слід спиратись на складовий метод формування вимови, що забезпечує формування правильного звукозлиття, попереджує появу призвуків під час мовлення, готує дитину до сприймання усного мовлення, читання та письма..

До початку спеціальної роботи над приголосними звуками допускаються їх заміни; поступово уточнюється артикуляція, проводиться корекція і (або) диференціація, автоматизація.

Водночас педагогічна діяльність під час занять має бути спрямована на розвиток мовленнєвого дихання, голосу, формування правильної вимови звуків

мовлення й їх поєднань в словах і фразах, формування ритміко-інтонаційних особливостей усного мовлення учня.

Формування інтонаційного аспекту мовлення передбачає розвиток умінь виділяти ритмічну структуру слова, фрази, відтворення відповідної інтонації.

Передумовою для формування виразності усного мовлення глухих школярів є формування уміння вимовляти слова злито на одному видиху, визначати кількість складів у слові, фразі, змінювати силу голосу відповідно до словесного наголосу, контексту, відстані мовця і слухача. Всі види інтонації закріплюються з опорою на розділові знаки під час роботи з текстом. Згодом формуються вміння самостійно розподіляти дихальні паузи, виділяючи синтагми під час читання, переказування; дотримуватися рухливості наголосу під час зміни форми слова тощо.

Відповідно до особливостей мовленнєвого розвитку глухих школярів навчання вимові здійснюється на мовленнєвому матеріалі різної складності з використанням різних видів мовленнєвої діяльності та із застосуванням різних видів роботи. Формуванню мовленнєвого дихання, злитої вимови слів і фраз у відповідному темпі сприяє спряжене (сполучене) промовляння. При відбитому (відображеному) промовлянні слова чи фрази відтворюються після прослуховування мовлення вчителя. В учнів, крім спряженого і відбитого промовляння, постійно підтримується самостійне мовлення. Важливо щоб учні оволоділи руховим, артикуляційним образом звуків, що є запорукою їх розпізнавання у зверненому мовленні.

Навчання глухих школярів вимові у сурдопедагогіці умовно поділяється на два періоди - початковий і основний.

Початковий період передбачає формування вимовних навичок на основі скороченої системи фонем (зі школярами, які з певних причин не відвідували корекційно-розвиткові заняття з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у дошкільному віці) та постановку й автоматизацію звуків у мовленні для формування готовності учнів до

спілкування. Особливістю корекційно-розвиткової роботи у початковий період є використання дактилю (за потреби – жестової мови) для активізації усного словесного мовлення у глухих школярів.

Під час основного періоду передбачається вдосконалення і розвиток раніше набутих вимовних навичок, корекція порушень вимови, формування логічного наголосу, правильного темпу мовлення. Водночас в цей період в учнів формуються знання з фонетики української мови й навички самоконтролю над правильністю усного мовлення. Відтак, в основному періоді ускладнюються завдання і розширюється зміст навчання. Особливістю корекційно-розвиткової роботи під час основного періоду є поступовий відхід від використання дактилю та жестової мови під час занять.

Оволодіння і вдосконалення вимовою має здійснюватись у нерозривній єдності з загальним розвитком глухого молодшого школяра, його пізнавальної та практичної діяльності загалом через максимальне залучення всіх збережених аналізаторів.

В основний період набуває актуальності оволодіння вимовними навичками на основі свідомості й активності учнів. Саме в цей період опанування правильною вимовою через наслідування поступається усвідомленню артикуляційних рухів. Зокрема це важливо у процесі корекції звуків у разі «переучування» правильній вимові. Саме тому під час основного періоду варто широко використовувати види робіт, що пов'язані з активізацією самостійного мовлення глухих школярів (прохання, доручення, напів-відкриті повідомлення, деформовані речення, різні формулювання запитань тощо).

Під час планування заняття вчитель має пам'ятати, що артикуляція голосних звуків у глухих молодших школярів не має значних перепон. Зазвичай робота над цими звуками починається з ізольованого й протяжного промовляння. Зважаючи на те, що в усному мовленні голосні поєднуються з приголосними, в системі вправ слід передбачити удосконалення голосних

урізних позиціях з приголосними (перед приголосним, після приголосного, між приголосними звуками), у тому числі у наголошених і ненаголошених складах.

Значно складнішою у цьому контексті є робота над приголосними звуками, позаяк артикуляція приголосних має здійснюватися за певною системою, відповідно до особливостей, місця, способу творення та наявності чи відсутності м'якості приголосних.

Зауважимо, що не всі приголосні звуки слід починати відпрацьовувати в самостійній позиції. Як засвідчує практичний досвід, якщо розпочати з ізольованої вимови постановку миттєвих, вибухових приголосних звуків («п, б, т, д, к, г») та «л, х», то це не рідко спричиняє їхнє спотворення у вимові глухих учнів. Сприятливою фонетичною умовою для правильної вимови визначених приголосних переважно є прямий склад.

Для приголосних звуків, що вимовляються протяжно, найбільш сприятливою позицією для вироблення правильної вимови буде зворотній склад.

Відповідно до законів асиміляції, сприятливою фонетичною позицією для дзвінких приголосних звуків є позиція між голосними. Під час індивідуальних занять глухі учні вправляються змінювати артикуляцію приголосного звуку відповідно до наступного голосного шляхом поєднання приголосних звуків з різними голосними звуками (спочатку закріплюється артикуляція приголосних звуків в поєднаннях з голосними, що не вимагають пом'якшення приголосного звуку).

На вибір артикуляційної позиції звуку для формування вимови впливають й особливості оволодіння глухими школярами приголосними звуками. Для прикладу, звук «м» глухі учні не рідко замінюють звуком «б» на початку і в середині слів тощо. Тому сприятливим для формування правильної вимови цього звуку буде його ізольоване вимовляння чи позиція в зворотному складі. Наступний звук, який глухі школярі також часто замінюють на початку слова – «ц» (як показує досвід, замінюють на «т»). Це пояснюється тим, що на початку слова має місце витіснення із звуку «ц» компоненту «с», пов'язаного з

напруженістю артикуляції. Звідси позиція прямого складу для звуку «ц» є тяжкою артикуляційною позицією. Значно сприятливішими у цьому разі будуть позиції закріплені у зворотному складі між голосними.

Значні труднощі у глухих учнів виникають у процесі вимови приголосних звуків в поєднаннях з іншими приголосними. Зокрема це проявляється появою призвуків.

Зважаючи на особливості оволодіння глухими школярами приголосними звуками, система вправ для удосконалення правильної артикуляції приголосних має передбачати вироблення умінь диференціювати подібні за артикуляцією звуки. Насамперед варто передбачити вправи, спрямовані на диференціацію приголосних за дзвінкістю - глухістю, твердістю - м'якістю (варто зважати, що вправи будуть недоречні стосовно звуків, які не мають парних дзвінких і парних м'яких).

Серед основного варто пам'ятати, що орфоепія української мови значно різниться від російської мови, на основі якої свого часу розроблялася методика розвитку слухового сприймання і формування вимови для учнів глухих та слабкочуючих.

У процесі розроблення змісту заняття педагогові варто пам'ятати про вправи, що привернуть увагу учнів до правильної вимови та написання приголосних, зокрема:

- дзвінкі в українській мові завжди вимовляються дзвінко, у тому числі наприкінці слова (*гриб, плід, мимохідь, казка, везти та ін.*). Оглушується перед глухими дзвінкий «г» лише в словах *легко, вогко, нігті, кігті, дігтяр і похідних*. В інших словах «г» вимовляється чітко (*могти, берегти, мигіти та ін.*);

- префіксах *роз-, без-* кінцевий дзвінкий «з» може зазнавати різних змін, так чи інакше уподібнюючись до наступного приголосного залежно від його характеру. У словах *розсада і розсіл* його й зовсім не чути. Проте в цих префіксах завжди пишемо букву «з» (розклад, безпека, безшумний)!

- префікс з- перед глухими оглушується, але перед свистячими й шиплячими пишемо все-таки «з», оскільки перед цими приголосними можлива й дзвінка вимова цього префікса: зсунути, зцілити, зчорнити, зшити. Перед іншими глухими (кафе «Птах») пишемо відповідно до вимови «с (*сказати, сформувати, спитати, стиснути, схвалити*) та інше.

Спочатку школярі сприймають тільки знайомі за значенням слова, прості короткі фрази, що близькі їх досвіду. Поступово рекомендується включати у зміст занять нові слова, фрази, тексти з кількох речень, що цікаві учням та можуть бути зрозумілі їм у контексті. Учитель може використовувати матеріали з дитячих журналів і газет, коміксів, сюжети дитячих художніх чи мультиплікаційних фільмів, комп'ютерних ігор тощо.

За змістом тексту обраного для заняття передбачається різна діяльність учнів (дати відповідь на запитання; підкреслити; замалювати; написати; прочитати; показати; якщо «так» то..., якщо «ні» то... та ін..). Сприймання матеріалу має бути різним: ситуативним (підбирається тематично однорідний матеріал, оголошується тема слухових вправ, заголовки тексту, демонструється малюнок чи серія малюнків, що ілюструє текст та інше); природним (діалог, проблемна ситуація тощо).

На кінець року для кожного учня педагог підбирає контрольний (призначений для перевірки) мовленнєвий матеріал із фраз (*до 10 у підготовчому й 1 класах; до 20 у 2 й 3 класах; до 30 у 4 й 5 класах*). Фрази відбираються із числа вже знайомих, що вивчались під час року)⁶.

Програма з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови у глухих дітей не має на меті посадити такого школяра за стіл і працювати з ним в інтенсивному навчальному режимі з метою опанування знань. Першочергово, специфіка педагогічної діяльності під час індивідуальних занять спрямована на формування правильної вимови, виправлення вимовних порушень та попередження труднощів під час мовлення, що спричинені

⁶ Матеріал для перевірки може бути однаковим для кількох учнів або для групи учнів.

порушенням слуху; стимулювання та збагачення слухо-зорового досвіду глухих учнів.

ПІДГОТОВЧИЙ КЛАС

БЛОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

1. Розвиток слухового сприймання:

1.1. Мовлення

1.2. Немовленнєві звучання

2.Формування вимови

2.1. Мовленнєве дихання

2.2. Голос

2.3. Звуки та їх поєднання у словах, фразах

3.Формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук, очей, міміки та мобільності.

ЗМІСТОВІ НАПРЯМИ:

1. 1.

Формування готовності учнів до спілкування. Прогнозування змісту мовлення на основі певної ситуації(ситуативне спілкування). Розвиток моторики артикуляційного апарату:

- *слова, словосполучення, фрази* для організації навчальної діяльності (Сідай! Ти почув? та ін.);

- *слова, словосполучення, фрази* для вивчення тематичного програмного матеріалу (Півень кричить: «Ку-ку-рі-ку!», Зозуля кує: «Ку-ку!»; та ін.)

-*складоритмічний аспект мовлення* (складосполучення, двоскладові слова: тато, лапа, ТаТаТа, школа, дівчинка та ін.);

- *інтонаційні відтінки мовлення*, що відображають емоції чи стан людини («Ого!», «Ой!», «Ой-ой-ой!», «Ха-ха-ха!», «Кахи-кахи!» та інше).

1.2.

- *музичні іграшки* (барабан, бубон, дудка, гармошка, дзвіночок, свисток чи ін.);
- *музичні інструменти* (фортепіано, скрипка та ін.);
- *музичні ритми* (марш, вальс та ін.);
- *шуми* (стук; дзвінок телефону, дзвінок у двері, будильник та ін.);
- *особливості звуку* (інтенсивність, кількість, сила, тривалість звукових сигналів, локалізація та ін.);
- *голоси тварин і птахів* (корова, собака, кішка, миша, зозуля, ворона та ін.);
- *дво- трискладові ритми*, (через відплескування, відстукування тощо).

2.1.

Формування умінь плавно видихати, регулювати довжину і ритмічність видиху:

- *злите, на одному видиху промовляння складів, слів, через синтагми, керуючись знаком паузи* (папапапа, папапапапа; це зошит, я черговий та ін.)

2.2.

- *зміна сили голосу відповідно до інтонаційних відтінків* (питання, спонукання, розповідь);
- *зміна висоти і сили голосу відповідно до віддаленості співрозмовника і необхідності дотримуватися тиші* (голосно, тихо, пошепки);

2.3.

- *постановка та автоматизація голосних і низки приголосних звуків* (П, А, М, В, О, Т, У, Л, С, І, Н, К, Е, Ш, Р, Ф, Х та ін.);
- *розпізнавання артикуляційних та акустичних образів голосних звуків у складах та словах.*

3.

- *формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності* (пальчикова гімнастика; зведення до відповідності рухів, дій, міміки тощо); *засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції тощо).*

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УМІНЬ УЧНІВ:

Сприймає знайомий за змістом мовленнєвий матеріал, що стосується організації навчальної діяльності заняття; програмний матеріал, що стосується навчання сприймання на слух мовленнєвих і не мовленнєвих звучань;

сприймає інтонаційні відтінки мовлення, що відображають емоції й стан (радість, страх, розгубленість тощо); *визначає за характером* звучання музичні іграшки; *диференціює* музичні та мовленнєві звуки;

визначає місцезнаходження джерела звуку; *сприймає і відтворює* інтенсивність, тривалість звучань; *сприймає і відтворює* нескладні ритмічні малюнки (на музичних іграшках, відхлопує тощо); *визначає* кількість звукових сигналів, їх силу і тривалість; *дотримується* правильної звуковимови автоматизованих звуків у словах і фразах поза заняття.

1 КЛАС

БЛОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

1. Розвиток слухового сприймання:

1.1. Мовлення

1.2. Немовленнєві звучання

2.Формування вимови

2.1. Мовленнєве дихання

2.2. Голос

2.3. Звуки та їх поєднання у словах, фразах

2.4. Ознайомлення з правилами орфоєпії у словах та словосполученнях

3.Формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, міміки, мобільності.

ЗМІСТОВІ НАПРЯМИ:

1. 1.

- *слова, словосполучення, фрази* для організації навчальної діяльності;

- *слова, словосполучення, фрази* для вивчення тематичного програмного матеріалу (Це дзвінок на урок. Артема розбудив телефонний дзвінок. Я почув стук в двері. Це високий (низький) звук. Це дитячий/чоловічий голос. Я чую шум води та ін..)

- *складоритмічний аспект мовлення*(слова, словосполучення, вірші)

- *інтонаційні відтінки мовлення* (розповідні, питальні, спонукальні в розмовному темпі).

- *тексти казок* ;

1.2.

- *висота звуку* (високий, низький, середній, чоловічий, дитячий, жіночий);

- *голоси птахів і тварин* (зозулі, дятла, солов'я та ін..);

- *шуми транспорту, побутової техніки* (пилосос, струмись води, цокання годинника, гул автомобіля, та ін..);

- *музичні інструменти* (віолончель, флейта та ін..);

- *спів* (чоловічий, жіночий, дитячий);

- *оркестр та окремі музичні інструменти*;

- *хор і сольний спів*;

2.1

- *зливо, на одному видиху промовляння низки складів, слів, словосполучень і фраз* (через синтагми, керуючись знаком паузи)

2.2.

- *зміна висоти і сили голосу* відповідно з віддаленістю співрозмовника і необхідності дотримуватися тиші (голосно, тихо, пошепки); відповідно до інтонації та логічного наголосу

2.3.

-*автоматизація* голосних;

- *формування й автоматизація низки приголосних* (*т – д – н – с – з – ц – л – р – к – г – х та ін.*);

- *диференційована вимова* парних дзвінких і глухих приголосних (*n – б, m – д, k – г, c – з*).

3.

- формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності (пальчикова гімнастика; зведення до відповідності рухів, дій, міміки; засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції тощо).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УМІНЬ УЧНІВ:

Сприймає знайомий за змістом мовленнєвий матеріал для організації навчальної діяльності заняття; програмний матеріал, що стосується навчання сприймання на слух мовленнєвих і не мовленнєвих звучань;

сприймає і відтворює інтонаційні аспекти мовлення у словах, фразах, текстах з 3-5 речень (наголос; розповідна, питальна, спонукальна інтонація);

сприймає немовленнєві звучання, музику, голоси тварин, птахів; *сприймає і відтворює* висоту звуку (голосом, грою на музичних іграшках, на інструментах);.

правильно вимовляє закріплені слова, словосполучення, фрази поза заняттям; *дотримується правильної звуковимови* закріплених звуків та їх поєднань у словах і фразах поза заняттям.

2 КЛАС

БЛОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

1. Розвиток слухового сприймання:

1.1. Мовлення

1.2. Немовленнєві звучання

2. Формування вимови

2.1. Мовленнєве дихання

2.2. Голос

2.3. Звуки та їх поєднання у словах, фразах

2.4. Дотримання правил орфоепії у словах та словосполученнях

3. Формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук, очей, міміки та мобільності.

ЗМІСТОВІ НАПРЯМИ:

1. 1.-слова, словосполучення, фрази для організації навчальної діяльності (Що ми слухали на минулому занятті? Я вмикаю запис голосу, а ти слухаєш та ін.);

- *слова, словосполучення, фрази*, що стосуються вивчення тематичного програмного матеріалу (Чути шум вітру. Це повільна мелодія. Пиши з великої літери. Постав крапку. Візьми синій і жовтий папір та ін.)

-*складоритмічний аспект мовлення* (словосполучення з чотирьох і більше складів);

-*тексти* (5 простих поширених речень), близькі за змістом досвіду дітей.

1.2.

-*шуми* транспорту, побутової / непобутової техніки, явищ природи (пилосос, струмінь води, цокання годинника, гул автомобіля, вітер, грім, постріл, салют та ін.);

-*музичні інструменти* (віолончель, флейта та ін.);

- *спів* (чоловічого, жіночого, дитячого);

- *вокально-інструментальні ансамблі*;

2.1

– *промовляння на одному видиху* низки складів, слів, словосполучень і фраз (керуючись знаком паузи)

2.2.

- *зміна голосу* під час діалогу відповідно до інтонації, логічного наголосу, віддаленості співрозмовника, змісту повідомлення;

2.3.

- *формування/автоматизація/корекція, диференційована вимова* низки приголосних (носових і ротових *м-б, н-д, м-п, н-т, м -п, н -т*; свистячих і шиплячих *з-ш, з-ж, ц-ч*; дзвінких і глухих *п-б, т-д, к-г, с-з, в-ф, ш-щ*; твердих і м'яких *ф-фь, п-пь, т-т..м'-б ', н'-д',* і ін.);
- *вимова йотованих* (як злиття звуків: *йа, йе, йу, йі*; на початку слова; після голосних і після апострофа; через наголос на другому звукові; м'якість попереднього приголосного).

2.4.

- відсутність «акання»* (голосний [о] в усіх позиціях не наближається до [а]: *сосна, нога, голова, сторона, молоко*);
- *голосні е, и* в наголошених і ненаголошених позиціях;
- *тверда вимова губних звуків б, п, в, м, ф* (*дуб, дід, сад, степ, сім та ін.*), *напівпом'якшена вимова перед і* (*бігти, пісок, мішок, віник ін.*);
- *визначення кількості складів* (у 2-4 складових словах);
- *поділ звуків мови на голосні і приголосні й дотримання правил вимови* (як от: *дзвінких приголосних перед глухими і в кінці слів; ненаголошена вимова голосних*);
- *вимова сполучень прийменників* (*у, з, під та ін.*) з іменниками.

3.

- *формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності* (пальчикова гімнастика; зведення до відповідності рухів, дій, міміки тощо; засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УМІНЬ УЧНІВ:

Сприймає знайомий за змістом мовленнєвий матеріал для організації навчальної діяльності заняття; програмний матеріал, що стосується навчання сприймання на слух мовленнєвих і не мовленнєвих звучань;

сприймає інтонаційні аспекти мовлення у словах, фразах, текстах та діалозі з 5-7 речень (наголос; розповідна, питальна, спонукальна інтонація);

сприймає немовленнєві звучання, музику, голоси тварин, птахів; *упізнає й розпізнає* шуми; *упізнає й розпізнає* вокальну та інструментальну музику, оркестрове і сольне виконання; *сприймає і відтворює* рухами нескладні ритмічні малюнки; *виконує* дитячі пісні, дотримуючись їх ритму (учні з I ст. - наближено мелодію); *сприймає і відтворює* висоту звуку (голосом, грою на музичних іграшках, на інструментах);

дотримується правильної звуковимови закріплених звуків та їх поєднань у словах і фразах поза заняттям; *правильно вимовляє* закріплені слова, словосполучення, фрази поза заняттям; *дотримується закріплених правил орфоенії* у словах і фразах під час мовлення.

3 КЛАС

БЛОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

1. Розвиток слухового сприймання:
  - 1.1. Мовлення
  - 1.2. Немовленнєві звучання
2. Формування вимови
  - 2.1. Мовленнєве дихання
  - 2.2. Голос
  - 2.3. Звуки та їх поєднання у словах, фразах
  - 2.4. Дотримання правил орфоенії у словах та словосполученнях
3. Формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності.

ЗМІСТОВІ НАПРЯМИ:

1.1.

- *слова, словосполучення, фрази*, що стосуються організації навчальної діяльності (Що ми слухали на минулому занятті? Я вмикаю запис голосу, а ти слухаєш та ін.);
- *слова, словосполучення, фрази*, що стосуються вивчення тематичного програмного матеріалу (Чути шум вітру. Це повільна мелодія. Пиши з великої літери. Постав крапку та ін.);
- *складоритмічної структури мовлення* (на матеріалі віршів, тексту пісні);
- *прозові тексти* (5 простих речень), близькі за змістом досвіду дітей.

1.2.

- *шуми* транспорту, побутової / непобутової техніки, явищ природи, позивних радіопрограм і телепередач, реклами (дощ, вітер, грім, постріл, салют, бій курантів, оплески, свист та ін.);
- *хоровий спів* (дитячі, дорослі, змішані; різних народів);
- *нескладні фортепіанні п'єси*;

2.1.

- *дотримання рухливості наголосу* під час зміни форми слова (рука - руки, нога-ноги та ін.); *паузи та інтонації* під час мовлення ;
- *відповідний темп* та інтонація під час монологу/діалогу.

2.3.

- *закріплення правильної вимови звуків і їх поєднань*(у словах і фразах споріднених за артикуляцією голосних звуків (а-е, и-е, а-о, і-и), приголосних (носових і ротових:м-б, м'-б ', м-п, м'-п', н-д, н'-д ', н-т, н'-т'; свистячих і шиплячих: з-ш, з-ж, з-щ, ч-ц; дзвінких і глухих: б-п, д-т, г-к, з-с, ж-ш, в-ф; злитих і щілинних ц-с, ч-щ; злитих і проривних ц-т, ч-т; твердих і м'яких ф-фь, т-ть, п-пь та ін.);
- *вимова йотованих* (як злиття звуків: йа, йе, йу, йі; на початку слова; після голосних і після апострофа; через наголос на другому звукові; м'якість попереднього приголосного).

2.4.

- вимова у запозичених словах звука ф (фігура, фея);
- вимова у власне українських словах звукосполучення хв (хвиля, хвіст, хвоя, хвилюватися);
- тверда вимова шиплячих (ніч, піч, ріж, плащ, , чоботи, шити, курча, лоша, жовтий, жолудь та ін..)

3.

- формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності (пальчикова гімнастика; зведення до відповідності рухів, дій, міміки тощо; засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УМІНЬ УЧНІВ:

Сприймає знайомий за змістом мовленнєвий матеріал для організації навчальної діяльності заняття; програмний матеріал, що стосується навчання сприймання на слух мовленнєвих і не мовленнєвих звучань;

відтворює рухливий наголоспід час зміни форми слова; *відтворює* розмовний темп під час читання, розповіді на пам'ять та всі інтонаційні аспекти, у тому числі й під час діалогу; *розпізнає* шуми; *розпізнає* вокальну та інструментальну музику, оркестрове і сольне виконання; *розпізнає* голоси (чоловічий, жіночий, дитячий); *дотримується* правильної звуковимови закріплених звуків та їх поєднань у словах і фразах поза заняттям; *правильно вимовляє* закріплені слова, словосполучення, фрази поза заняттям; *дотримується* закріплених правил орфоенії у словах і фразах під час мовлення.

4 КЛАС

БЛОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

1. Розвиток слухового сприймання:
  - 1.1. Мовлення
  - 1.2. Немовленнєві звучання

2. Формування вимови

2.1. Мовленнєве дихання

2.2. Голос

2.3. Звуки та їх поєднання у словах, фразах

2.4. Дотримання правил орфоєпії у словах та словосполученнях

3. Формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності.

ЗМІСТОВІ НАПРЯМИ:

1. 1.

- *слова, словосполучення, фрази*, для організації навчальної діяльності (Що ми слухали на минулому занятті? Я вмикаю запис голосу, а ти слухаєш та ін.);

- *слова, словосполучення, фрази*, що стосуються вивчення тематичного програмного матеріалу (Чути шум вітру. Це повільна мелодія. Пиши з великої літери. Постав наголос. Скільки було... та ін.)

- *складоритмічний аспект мовлення* (вірші, текст пісні);

- *прозові тексти*, близькі за змістом досвіду дітей.

1.2.

- *голоси* (популярних артистів чи діячів; однокласників та ін.)

- *танцювальні ритми* (вальс, полька, сучасні ритми);

2.1.

- дотримання рухливості наголосу під час зміни форми слова (рука - руки, нога-ноги та ін.); паузи та інтонації під час мовлення ;

- відповідний темп та інтонація під час монологу/діалогу.

2.3.

- *закріплення правильної вимови* у словах і фразах споріднених за артикуляцією голосних звуків (а-е, и-е, а-о, і-и), приголосних (носових і ротових: м-б, м'-б', м-п, м'-п', н-д, н'-д', н-т, н'-т'; свистячих і шиплячих: з-ш, з-ж, з-щ, ч-ц; дзвінких і глухих: б-п, д-т, г-к, з-с, ж-ш, в-ф; злитих і щілинних ц-с, ч-щ; злитих і проривних ц-т, ч-т; твердих і м'яких ф-фь, т-ть, п-п'я та ін.);

- *вимова йотованих* (як злиття звуків: йа, йе, йу, йі; на початку слова; після голосних і після апострофа; через наголос на другому звукові; м'якість попереднього приголосного);

- *вимова дж і дз.*

2.4.

- *вимова звукосполучень*, які виникли в результаті збігу приголосних префікса та кореня (*підживлення, підберезовик, надзвичайний, надмірний* та ін.);

- *вимова приголосних з, ц, су* суфіксах *-зък-, -цьк-, -ськ-* (запорізький, український, сільський, товариський, козацький та ін.);

- *випадіння приголосного* (*честь - чесний, радість - радісний, виїзд - виїзний, проїзд - проїзний* та ін.);

3.

- розвиток слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності тощо (у тому числі засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції).

.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УМІНЬ УЧНІВ:

Сприймає знайомий за змістом мовленнєвий матеріал для організації навчальної діяльності заняття; програмний матеріал, що стосується навчання сприймання на слух мовленнєвих і не мовленнєвих звучань;

дотримується рухливості наголосу під час зміни форми слова; *дотримується* відповідного темпу та інтонація під час монологу/діалогу на знайому тему;

дотримується *правильної звуковимови* закріплених звуків та їх поєднань у словах і фразах поза заняттям; *правильно вимовляє* закріплені слова, словосполучення, фрази поза заняттям; *дотримується* *закріплених правил орфоенії* у словах і фразах під час мовлення.

5 КЛАС

БЛОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ :

1. Розвиток слухового сприймання:

1.1. Мовлення

1.2. Немовленнєві звучання

2. Формування вимови

2.1. Мовленнєве дихання

2.2. Голос

2.3. Звуки та їх поєднання у словах, фразах

2.4. Дотримання правил орфоєпії у словах та словосполученнях

3. Формування навичок слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності.

ЗМІСТОВІ НАПРЯМИ:

1. 1.- *слова, словосполучення, фрази*, для організації навчальної діяльності (який у тебе настрій? Ти готовий працювати? Я вмикаю запис голосу, а ти слухаєш та ін.);

- *слова, словосполучення, фрази*, що стосуються вивчення тематичного програмного матеріалу;

- *складоритмічний аспект мовлення* (вірші, текст пісні);

- *прозові тексти*.

1.2.

- *голоси* людей (популярних артистів чи діячів; однокласників та ін.);

- *танцювальні ритми* (вальс, полька, сучасні ритми);

2.1.

- *рухливість наголосу* під час зміни форми слова (рука - руки, нога-ноги та ін.); паузи та інтонації під час мовлення;

- *відповідний темп та інтонація* під час монологу/діалогу.

2.3.

- *закріплення правильної вимови* у словах і фразах споріднених за артикуляцією голосних звуків (а-е, и-е, а-о, і-и), приголосних (носових і ротових: -б, м'-б', м-п, м'-п', н-д, н'-д', н-т, н'-т'; свистячих і шиплячих: з-ш, з-ж, з-щ, ч-ц; дзвінких і

глухих: б-п, д-т, г-к, з-с, ж-ш, в-ф; злитих і щілинних ц-с, ч-щ; злитих і проривних ц-т, ч-т; твердих і м'яких ф-фь, т-ть, п-пъ та ін.); *йотованих* (як злиття звуків: йа, йе, йу, йі; на початку слова; після голосних і після апострофа; через наголос на другому звукові; м'якість попереднього приголосного), африкат *дж і дз*.

2.4.

- *вимова африкат* (дзеркало, дзвінок, джміль, джерело, бджола, дзьоб, дзенькати, дзиґа, кукурудза, сиджу, ходжу, нагороджений);
- *вимова звукосполучень*, які виникли в результаті збігу приголосних префікса та кореня (підживлення, підберезовик, надзвичайний, надмірний та ін..)
- *вимова приголосних з, ц, су* суфіксах -зък-, -цьк-, -ськ- (ризький, запорізький, український, сільський, товариський, чумацький, козацький та ін..)
- *випадіння приголосного* (честь - чесний, радість - радісний, виїзд - виїзний, проїзд-проїзний та ін..);
- *закінчення дієслів у результаті асиміляції звукосполучення -тсья, -шся* (робиться, називається, розіб'єшся, нап'єшся та ін..);

3.

- розвиток слухової уваги, слухової пам'яті, координації рук і очей, мобільності тощо (у тому числі засвоєння нових видів діяльності та переключення на інші у процесі сенсорної інтеграції).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УМІНЬ УЧНІВ:

Сприймає знайомий за змістом мовленнєвий матеріал для організації навчальної діяльності заняття; програмний матеріал, що стосується навчання сприймання на слух мовленнєвих і не мовленнєвих звучань;

розпізнає голоси (популярних артистів чи діячів; однокласників та ін.);

дотримується рухливості наголосу під час зміни форми слова; *дотримується* відповідного темпу та інтонація під час монологу/діалогу на знайому тему;

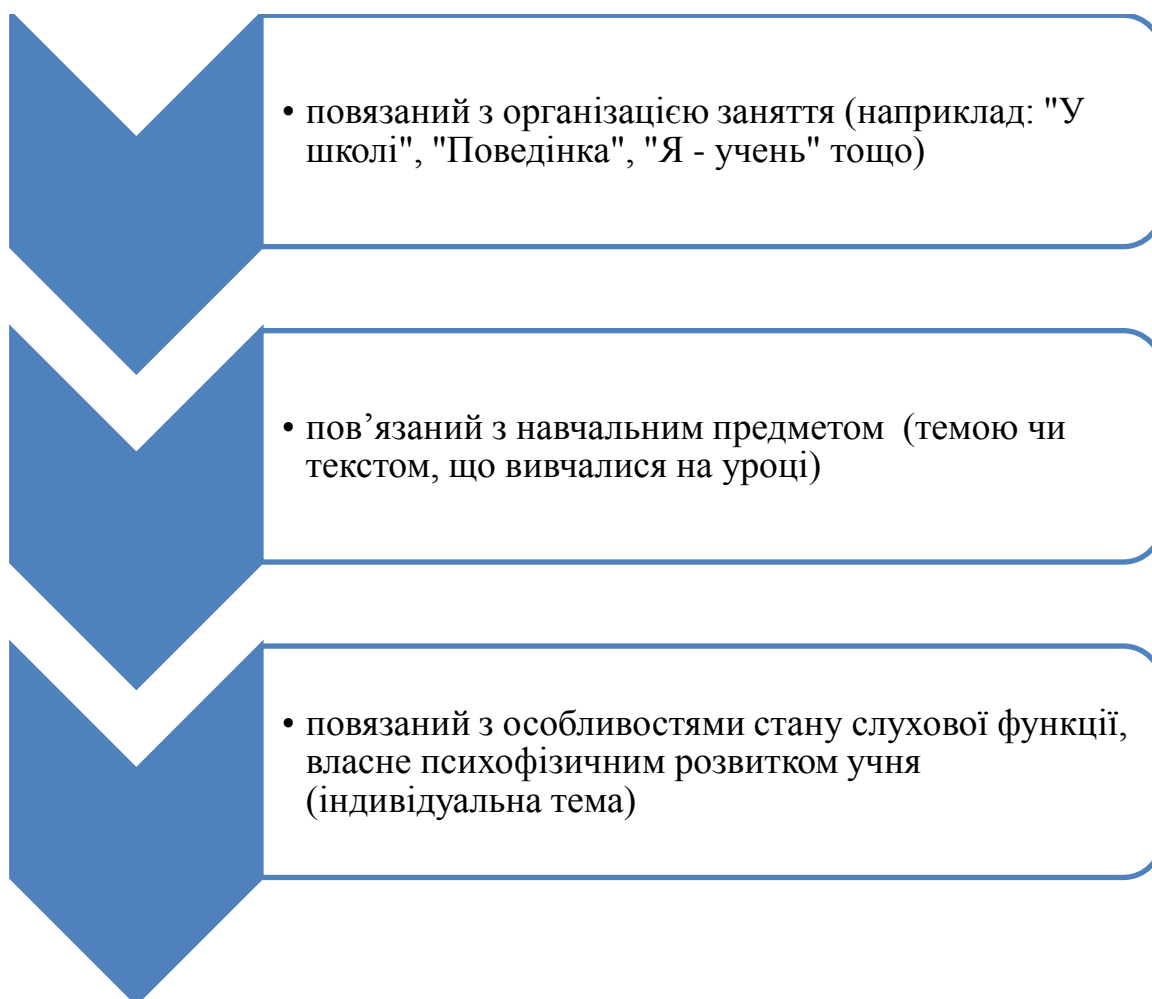
дотримується *правильної* звуковимови закріплених звуків та їх поєднань у словах і фразах поза заняттям; *правильно* вимовляє закріплені слова,

словосполучення, фрази поза заняттям; *дотримується закріплених правил орфоенії* у словах і фразах під час мовлення.

ДОДАТОК

Алгоритм визначення теми заняття та формулювання завдань педагогічної діяльності з розвитку слухового сприймання та формування вимови

ВИБІР ТЕМИ :

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАНЬ ДО ЗАНЯТТЯ:

